

Gång och cykelväg vid Strykjärnet

Arkeologisk förundersökning 2015

Fornlämning 170, Växjö socken, Växjö kommun, Småland

Arkeologisk rapport 2015:13
Johan Åstrand

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Gång och cykelväg vid Strykjärnet

Arkeologisk förundersökning 2015

Fornlämning 170, Växjö socken, Växjö kommun, Småland

Författare	Johan Åstrand
Copyright	Kalmar läns museum
Redaktion	Helena Victor, Stefan Siverud
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	I 400-352X

Abstract

Keywords: Medieval Växjö

In august 2015 a small trial excavation was conducted at Strykjärnet in central Växjö close Växjö cathedral. In the direct vicinity a large scale excavation was done in 2013 with important finds from the Medieval and Early Modern period. The aim of this trial excavation was to see if remains connected to the former

excavated area, for instance the continuation of a stonepaved road, were to be found. No old remains were found. The excavation was done to a depth of only 1 meter below the surface and it is possible that older remains may be preserved at a deeper level.

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	8
Topografi och fornlämningsmiljö	10
Målsättning	11
Genomförande	12
Resultat	13
Tolkning och åtgärdsförslag	14
Referenser	15
Kartmaterial.....	15
Tekniska och administrativa uppgifter	16

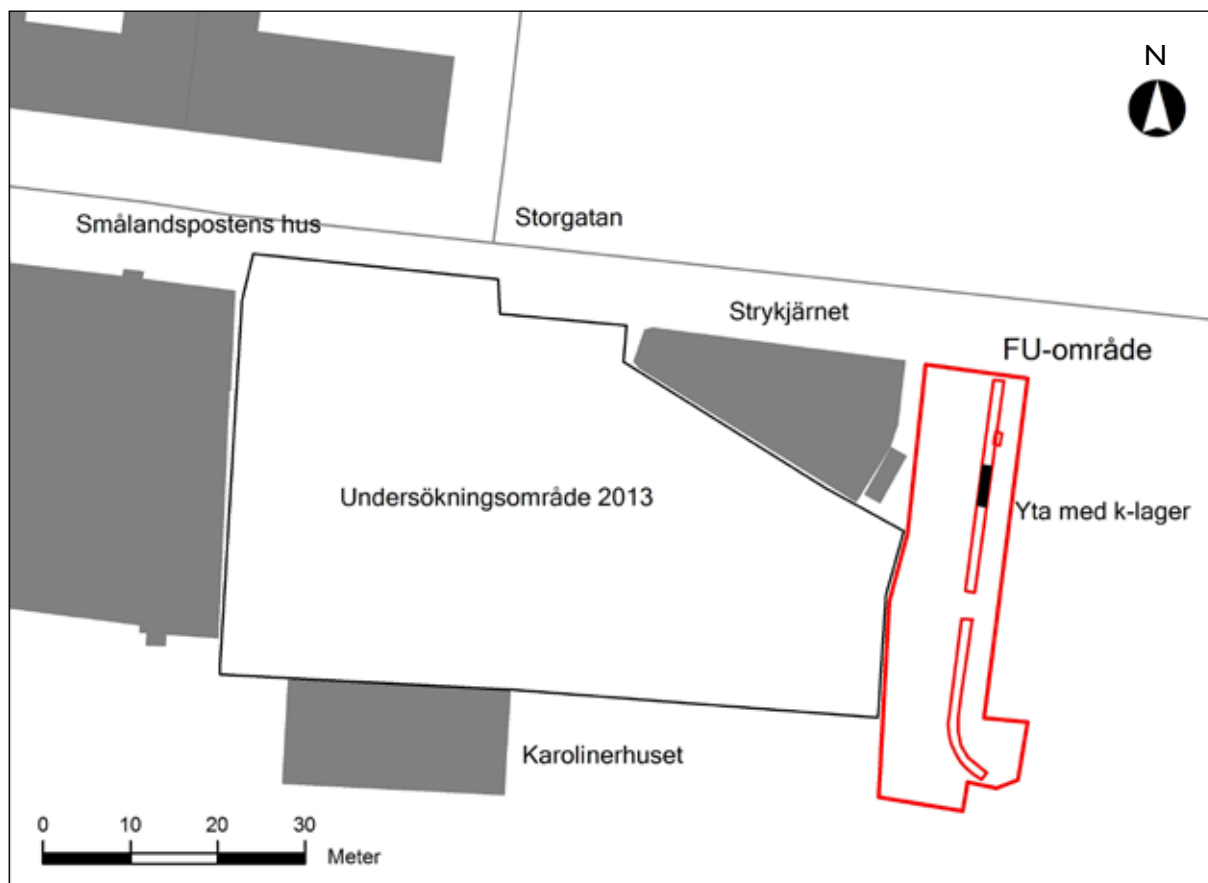
Figur 1. Förundersökningsområdets läge i Kronobergs län.

Sammanfattning

I augusti 2015 utförde Museiarkeologi sydost vid Kalmar läns museum en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning öster om fastigheten Strykjärnet i centrala delen av Växjö stad. Arbetet utfördes med anledning av att Växjö kommun planerade att anlägga en gång- och cykelväg samt ville ge en ny utformning av området närmast öster om det nybyggda Domkyrkocentrum. Förundersökningsområdet ligger i anslutning till fornlämning Raä 170, som är Växjö medeltida stad och omedelbart öster om undersökningsområdet för den stora arkeologiska undersökning som utfördes 2013 inför byggandet av Domkyrkocentrum. De schaktningar som utfördes i det aktuella området berörde som mest ett djup ned till 1,1 meter

under markytan. Några äldre bevarade lämningar påträffades inte ned till detta djup. 2013 kunde man också konstatera att det bland annat fanns en bevarad stenlagd landsväg under mark vars fortsättning bör passera genom det aktuella förundersökningsområdet. Några spår av denna väg påträffades dock inte inom förundersökningsytan men det är möjligt att den kan finnas bevarad på ett större djup. Platsen har ursprungligen varit ett förhållandevis sankt område i anslutning till vattendraget Pilabäcken. Markytan har höjts succesivt genom utfyllnader och vid tidigare undersökningar har bevarade lämningar i detta område återfunnits på förhållandevis stort djup.

Inledning

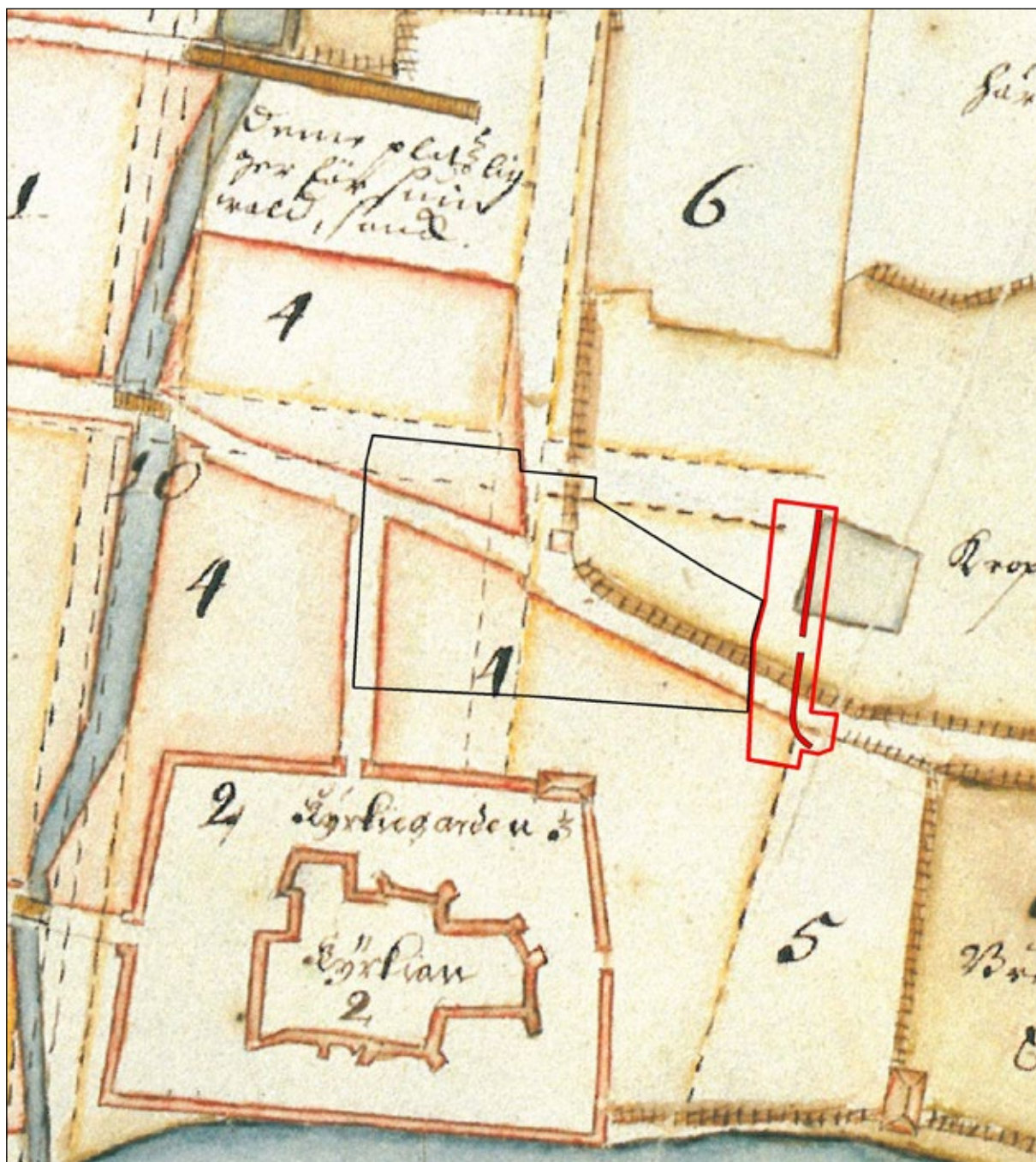

Figur 2. Plan med förundersökningsområdets och dess närmaste omgivning. De djupare grävda partierna är markerade. Även undersökningsområdet för 2013 års undersökning är markerat.

I samband med att man gjorde en förbättring av ett gång- och cykelstråket öster om kvarteret Strykjärnet i Växjö, inom fastigheten Växjö 11:66 har Museiarkeologi sydost utfört en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning (fig. 2). Det aktuella området ligger invid gränsen för RAÄ 170, Växjö äldre stadslager. Förundersökningssytan gränsar även till undersökningsområdet för den större stadsarkeologiska undersökning som gjordes inför anläggandet av Domkyrkocentrum (Alering m fl 2015). Det aktuella uppdraget utfördes enligt beslut av Länsstyrelsen. För-

undersökningen syftade till att kontrollera om äldre kulturlager eller konstruktioner berördes av grävningens arbetet och, om sådan påträffas, dokumentera dessa. Uppdragsgivare var Växjö kommun, Tekniska förvaltningen.

Förundersökningen utfördes den 13 augusti och eftersom inte några lämningar påträffades tog arbetet mindre än en arbetsdag i anspråk. Fältarbetet utfördes av Johan Åstrand som även ansvarat för rapporteringen. Eftersom resultaten var begränsade är här även rapporten fått en begränsad omfattning.

Figur 3. Förundersökningsområdet inlagt på 1658 års karta över Växjö stad. Lägga märke till den fiskdamm som finns markerad nordöst om förundersökningsytan.

Topografi och fornlämningsmiljö

Det medeltida Växjö var en till ytan liten stad vars utformning och utveckling varit dålig känd. Den första större undersökning som gjorts med moderna arkeologiska metoder gjordes under 2013 inför anläggandet av Domkyrkocentrum och genom denna har man fått en väsentligt ökad kunskap om stadens ursprung och medeltida historia (Alering m fl 2015). Det nu aktuella förundersökningsområdet gränsar till området för 2013 års undersökning och är beläget nordöst om domkyrkan. Intill domkyrkans östra sida finns även en runsten uppställd som tidigare varit inmurad i koret. Stenens ursprungliga plats är okänd men det är möjligt att den har varit rest i anslutning till någon av de äldre vägar som sammanstrålar i området.

Av den äldsta kända kartan över staden från 1658 framgår att staden delades i två delar av ett mindre vattendrag, Guldsmedsbäcken. Väster om bäcken fanns stadens torg samt handels- och köpmannastaden medan domkyrkan och kyrkans gårdar låg på den östra sidan (Åhman 1983:11). Av den äldsta stadskartan framgår att det aktuella området låg i kanten av staden (fig. 3). Inom förundersökningsområdets norra del, öster om den nuvarande bebyggelsen vid Strykjärnet, finns på 1658 års karta en fiskdamm markerad. Området benämns som en kyrkotomt brukad som äng. Kartan visar även att landsvägen mot sydväst har korsat un-

dersökningsområdet. Välbevarade lämningar efter denna landsväg påträffades vid undersökningen vid Domkyrkocentrum 2013 och man kunde fastställa att vägen fick denna sträckning under slutet av 1500-talet (Alering m fl 2015:154). Förundersökningsområdets södra del ligger inom det som på kartan beskrivs som en sidlänt och obebodd del av kyrkotomterna. I området mellan domkyrkan och Staglaberget i öster har tidigare funnits ett vattendrag eller våtmark. I äldre källor omtalas detta vattendrag som Pilabäcken eller Piladiket (Larsson 1922).

Kartmaterial från 1700- och 1800-tal visar inte på någon bebyggelse inom det aktuella området. På en karta över området kring domkyrkan från 1877 ser man att det finns ett öppet dike som ligger strax öster om förundersökningsområdet (Forsberg 1975:26). Sammanlagt ger de äldre kartorna en bild av att området varit låglänt och fuktigt och att det korsats av landsvägen.

Flera arkeologiska undersökningar och iakttagelser som gjorts i närområdet och enbart några av de närmast liggande undersökningsplatserna kommer här att nämnas. Som tidigare nämnts gjordes under 2013 gjordes en omfattande arkeologisk undersökning inför bygget av ett domkyrkocentrum norr om Karolinerhuset (Alering m fl 2015). I området mel-

lan Karolinerhuset, Storgatan och Strykjärnet fanns spår av en kontinuerlig bebyggelse från 1100-talet och framåt. Den stora gårdsanläggning som funnits på platsen har haft anknytning till domkyrkan. Inom ramen för gårdens verksamhet hade även hantverk bedrivits. Bebyggelsen fick en residenslik utformning under 1400-talet. Det sista bebyggelseskedet i området utgjordes av 1600-talets skolmästargård som övergavs när Karolinerhuset uppfördes. Man kunde konstatera att undersökningsområdets sluttade tydligt åt öster och att den östligaste delen varit låglänt. Redan under 1300-talet hade man börjat göra utfyllnader av sankpartier och den korsande landsvägen var kraftigt uppbyggd för att man skulle kunna ta sig torrskodd över det låga terrängavsnittet i svackan mellan domkyrkan och Staglaberget. Den stensatta landsvägen som även återfinns med samma sträckning på 1658 års karta, hade fått sin sträckning under slutet av 1500- eller början av 1600-talet. Vägens stensatta yta fanns på ett djup av 1,2 meter och den bör ha haft en fortsättning åt sydost. Vid den föregående förundersökningen hade man dock konstaterat att vägen var söndergrävd i förundersökningsområdets östligaste del (Åstrand & Alering 2012:67). Man kunde då även notera att omfattande utfyllnadsarbeten gjorts i undersökningsområdets östra del varav de mest omfattande gjorts under 1800-talets senare del när området omvandlades till park

I Linnéparken har ytterligare några arkeologiska undersökningar tidigare utförts. Vid schaktningsövervakningar 2001 och 2005 kunde man notera att det i parken söder om det aktuella undersökningsområdet fanns lämningar i anslutning till domkyrkan samt även i parkens östra del invid Försvargården (Jönsson 2002, 2005). I mitten av parkområdet, som tidigare varit den lägsta delen, fanns främst utfyllnadslager från 1800-talet. Söder om Försvargården påträffades en stenlagd väg som vid en senare undersökning kunde dateras till 1700-tal (Åstrand 2014). Vid den sistnämnda

undersökningen påträffades även utfyllnadslager som lagts i strandkanten under sent 1500-tal eller tidigt 1600-tal.

Sammantaget visar både de äldre kartorna och resultaten från de arkeologiska undersökningarna att området legat i kanten av staden, att det varit låglänt och utfyllnader har gjorts för att skapa fast mark från medeltid och fram till sent 1800-tal. Förundersökningsområdet präglas av den korsande landsvägen som här gått över en bäck eller ett våtdrag, Pilabäcken. Även fiskdammen som fanns vid tiden för 1658 års karta visar på områdets låglänta karaktär. Fiskdammens ålder är oklar men den skulle passa väl in i bilden av den residensliknande anläggning som funnits på platsen under senmedeltid.

Målsättning

Målsättningen med den aktuella insatsen var att dokumentera eventuella lämningar från den äldre staden. Detta skulle kunna ge kunskaper som kompletterar resultaten från tidigare undersökningar i närområdet och därigenom leda till fördjupad kunskap om Växjös tidiga historia.

Genomförande

Figur 4. Foto från schaktgrävningen med det norra av de båda djupare grävda schakten i förgrunden. Bilden tagen från nordväst.

Förundersökningen utfördes som en schaktningsövervakning där de markarbeten som berörde större djup följdes genom att en arkeolog närvarade under arbetet. Inför anläggandet av en ny vägbeläggning på gång och cykelbanan grävde man först ned hela ytan till ett djup av 0,4 meter (fig. 2). Det kunde snabbt konstateras att det inte fanns några äldre bevarade lämningar på denna nivå och enbart en begränsad arkeologisk kontroll gjordes därför under detta moment. I samband med en flyttning av en rännstensbrunn grävdes ned till 1,5 meters djup men på grund av ett missförstånd hade detta ingrepp utförts utan arkeologisk medverkan. Inför fältarbetet meddelades att man skulle gräva ut ett parti längs med gång- och cykelvägens östra sida för att anlägga en skelettjord, det vill säga en bärande men för trädrotter genomsläpplig yta. Man grävde då ned till mellan 0,9 och 1,1 meters djup. För arbetet grävdes två längre schakt med avbrutna av ett uppehåll vid platsen för en gångpassage mellan

vägen och den intilliggande parkeringsplatsen. Enligt arbetsplanen skulle nya trädgropar ha grävts för att flytta några befintliga planterade träd. Man beslöt dock att inte ändra placeringen av dessa och markingrepp för planteringsgropar utfördes därför inte. Detta arbete följdes längs hela sträckan. I anläggningsarbetet ingick även iordningställande av en ny gångväg på den södra sidan av Strykjärnet. Detta gjordes dock inom det redan tidigare arkeologiskt undersökta området i anslutning till Domkyrkocentrum och några ytterligare undersökningar behövdes därför inte.

Eftersom några äldre lämningar inte påträffades gjordes en enkel dokumentation av schaktningsövervakningen. Beskrivning av schaktningsarbetet gjordes samt fotografering. Någon inmätning med totalstation gjordes inte. Istället gjorde en manuell inprickning av det djupgrävda schaktet för skelettjorden. Denna inprickning har sedan digitaliserats.

Resultat

Figur 5: Yta med äldre lager i botten av det norra schaktet. Foto från väst.

Vid den inledande extensiva schaktövervakning som gjordes i samband med nedschaktning av hela den aktuella ytan kunde man konstatera det inte fanns några bevarade äldre lämningar på denna nivå. Huvudinsatsen gjordes i stället i samband med att man grävde de två ovan nämnda schakten för anläggande av skelettjord längs den östra sidan av gång- och cykelvägen (fig. 4). Det norra av de båda schakten sträckte sig från Storgatan och ned till en gångpassage som förbinder gång- och cykelvägen med en parkeringsplats i öster. Det södra schaktet fortsatte sedan direkt söder om denna passage och ned det avsnitt där gång- och cykelvägen viker av mot sydöst. Båda schakten hade en bredd av 1,2 meter och ett djup av 0,9 till 1,1 meter. De hade en längd av 24 respektive 20 meter.

I det norra schaktet fanns, på enbart någon decimeters djup, en kullerstensläggning från ett sent skede. Under denna fanns en platta av gjuten betong. I schaktets södra del ersattes den gjutna ytan av en asfaltsyta. Under betongen fanns ett

kraftigt bärlager med sten och under asfaltsytan fanns motsvarande lager som dock främst bestod av en tegel- och stenfyllning. Under dessa sentida utfyllnadslager fanns fyllnadslager som till större delen bestod av blandad moränjord men bitvis även innehöll omrörda kulturlager med inslag av buteljglas av 1800- 1900-talstyp. Bitvis fanns även ljusare, siltiga utfyllnadslager. I mitten av det norra schaktet framkom i schaktets djupaste parti en mindre yta med kulturlager (fig. 5). Detta var brunt, måttligt humös och bestod av grusig sand med rikligt inslag av småsten med en storlek av 0,05 meter i diameter. Lagret bildade en kompakt yta som föreföll att ha varit hårdgjord men det är oklart om det rör sig om en brukad yta eller en kompakterad fyllning. Detta lager var endast frilagt inom en mindre yta där schaktet grävts djupare än i övrigt till ett djup av 1,1 meter under markytan. I den södra delen av samma schakt fanns under det påförda morängruset ett påfört lager med siltig/grusig morän med enstaka kolinslag och tegelflis.

Tolkning och åtgärdsförslag

I schaktet längs cykelvägens östra sida framkom enbart påförda utfyllnadslager. Inom en begränsad yta framkom ett kompakt kulturlager med inslag av småsten på ett djup av 1,1 meter under markytan. Detta kan eventuellt ha varit en gårdsplan eller annan tilltrampad yta men skulle också kunna vara ett äldre, kompakterat utfyllnadslager. Eftersom schaktdjupet inte var större än maximalt 1,1 meter är det möjligt att bevarade lämningar kan finnas på ett större djup. Detta kan till exempel gälla den

äldre landsvägen som till stora delar var bevarad inom 2013 års undersökningsområde. Vid denna undersökning kunde man konstatera att landsvägens stensatta yta låg på ett djup av 1,2 meter under markytan. Eftersom den ursprungliga terrängen varit som lägst i det aktuella partiet är det möjligt att fornlämningar som landsvägen eller delar av den fiskdamm som finns markerad på 1658 kan finnas kvar på en lägre nivå.

Referenser

- Alering, Å., Balic, I., Billström, L., Brorsson, T., Dutras Leivas, I., Heimdahl, J., Magnell, O., Ring, C., & Romedahl, H. 2015. *Växjö 10:14 och Domkyrkan 1. Arkeologisk undersökning 2013*. Statens Historiska museer, Arkeologiska uppdragsverksamheten. Rapport 2015:34
- Forsberg, J. *Linnéparken: en historisk återblick*, Växjö kommuns byggnadskontor, Växjö, 1975
- Hansson, M. 1997. Om biskopens stad och medeltidens landsbygd. I: Hansson, M (red.) *Gårdar, åkrar och biskopens stad. 3000 år i Kronobergs län*. Växjö.
- Jönsson, Å. 2002. *Arkeologisk efterundersökning och schaktningsövervakning vid Försvarsgården. Växjö stad, Kronobergs län, Småland*. Smålands museum rapport 2002:1.
- Jönsson, Å. 2005. *Arkeologisk schaktningsövervakning. Linnéparken. Växjö socken och stad. Kronobergs län, Småland*. Smålands museums rapport 2005:25.
- Larsson, L. 1922. *Växjö gamla lärdomskvarter*. Växjö
- Åhman, E, 1983. Växjö. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Rapport. *Medeltidsstaden* 46.
- Åstrand, J & Alering, Å. 2012. Karolinerhuset. Arkeologisk förundersökning norr om Karolinerhuset. RAÅ 170, Växjö socken, Växjö kommun, Kronobergs län. *Smålands museum rapport 2012:11*.

Kartmaterial

Kungliga biblioteket

Geometrisk lineation över Växjö 1658. (finns även som modernt renritad kopia med renskriven textförklaring i Lantmäteristyrelsens arkiv F89-1:37).

Lantmäterimyndighetens arkiv

Grundritning på stadens kvarter och tomter 1783, 07-VÅS-2.

Karta och beskrivning över staden och dess ägor 1726. 07-VÅS-1

Tomtreglering 1844, 07-VÅS-35

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-3184-2015

Kalmar läns museums dnr: 33-329-2015

Projektnummer KLM: A2015:38

Uppdragsgivare: Växjö kommun, Tekniska förvaltningen

Landskap: Småland

Kommun: Växjö

Socken: Växjö

Fastighet: Strykjärnet

Fornlämningsnr: 170

Ekonomisk karta: 63E 0i SO

X koordinat: 6303815-6303845

Y koordinat: 488623-488627

M ö h: 164 m ö h

Fältarbetstid: 1 dag

Antal arbetsdagar: 1 dag, 30 augusti 2015

Personal: Johan Åstrand

Fynd: Några fynd tillvaratogs inte vid förundersökningen

Tidsålder: Tidig modern tid

Dokumentation: Fältdokumentation kommer att överlämnas till det Smålands museums topografiska arkiv.

Inmätning: Manuell och i efterhand digitaliserad inmätning

Adress
Box 104, S-391 21 Kalmar

Telefon
0480-45 13 00

Fax
0480-45 13 65

E-post
info@kalmarlansmuseum.se